

ХАНДИЙ

Олена Олексіївна
alkhandiy@ukr.net

УДК 331.1:330.341

к.е.н., доцент,
Східноукраїнський
національний
університет імені
Володимира ДаляОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ЧИННИКИ ЗМІНИ РІВНІВ ТРУДОВОГО
ТА СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛІВBASIC LEGISLATION AND FACTORS OF CHANGES IN LEVELS OF LABOR
AND SOCIAL POTENTIAL*KHANDIIV Olena Oleksiivna – PhD in Economics, Associate Professor, East-Ukrainian National University after Volodymyr Dahl*

У статті виявлені основні закономірності та чинники зростання рівнів розвитку соціального та трудового потенціалів. Систематизовані чинники гальмування розвитку соціального та трудового потенціалів за період 2007-2017 рр. за внутрішніми складовими: демографічна, здоров'я та санітарний стан населення, матеріальна забезпеченість, бідність, соціально-трудова сфера, освіта, культура, інформаційно-комунікативні послуги, соціальна згуртованість та єдність, соціальні ризики та соціальні виключення, соціальна інфраструктура. Обґрунтовано висновки про досить помірний рівень розвитку соціального та трудового потенціалів в Україні, який ще більше знизився за період гострої стадії військового конфлікту на Сході.

* * *

В статье выявлены основные закономерности и факторы роста уровней развития социального и трудового потенциалов. Систематизированы факторы торможения развития социального и трудового потенциалов за период с 2007 г. по 2017 г. по составляющим потенциалов: демографическая, здоровье и санитарное состояние населения, материальная обеспеченность, бедность, социально-трудова сфера, образование, культура, информационно-коммуникативные услуги, социальная сплоченность и единство, социальные риски и социальные исключения, социальная инфраструктура. Обоснованы выводы о достаточно умеренном уровне развития социального и трудового потенциалов в Украине, который еще больше снизился за период острой стадии военного конфликта на Востоке.

* * *

Introduction. Social and labor potential belong to the main factors of economic growth. The increase in productivity, the emergence and introduction of new technologies, the formation of innovative and creative potential of the country depend on them. The dynamics of changes in the indicators of social and labor potential determines the opportunities and threats of economic development.

The **purpose** of the article is to study the main regularities of changes in the levels of labor and social potential and to systematize the factors of their change.

Results. The basic laws of growth of levels of development of social and labor potential were revealed in the article, they correspond to trends of changes in macroeconomic indicators of economic development. Factors of inhibition of the development of social and labor potential for the period from 2007 to 2017 were systematized according to internal components: demographic, health and sanitary conditions of the population, material security, poverty, social and labor sphere, education, culture, information and communication services, social cohesion and unity, social risks and social exclusion, social infrastructure.

Conclusion. Ukraine has developed a rather moderate level of social and labor potential development, which has further decreased during the acute phase of the military conflict in the East. The main factors hampering the development of social and labor potential are related to risks and problems in the subsystems "Education, Culture and Information and Communication Services", "Social Infrastructure", "Social-Labor Sphere" and "Social Unity and Cohesion". Improvement of the situation under the subsystems "Social Risks and Social Exclusion", "Health and sanitary condition of the population", demographic component and level of material security contributes to ensuring conditions for the formation and development of social and labor potential.

Ключові слова: соціальний потенціал, трудовий потенціал, інтегральний показник соціального та трудового потенціалів, чинники гальмування розвитку, чинники економічного зростання

Ключевые слова: социальный потенциал, трудовой потенциал, интегральный показатель социального и трудового потенциалов, факторы торможения развития, факторы экономического роста

Keywords: social potential, labor potential, integral indicator of social and labor potential, factors of inhibition of development, factors of economic growth

ВСТУП

Соціальний та трудовий потенціали акумулюють та синтезують сукупні здібності до суспільно корисної праці працездатного населення, їх розвиток обумовлює зміни основних параметрів економічного зростання, зокрема темпи та рівень економічного зростання, що супроводжується збільшенням рівня та якості життя населення, підвищенням матеріального добробуту, покращенням стану довкілля, умов життєдіяльності та прогресивними змінами суспільства в цілому. Основні трудові чинники в забезпеченні економічного зростання на засадах сталого розвитку пов'язані з підвищенням продуктивності та ефективності праці, зміною характеру праці, виникненням нових технологій, формуванням інноваційного потенціалу працівника, його креативності, постійним нарощуванням потенціалу розвитку, посиленням мотиваційної складової трудової діяльності тощо.

У роботах багатьох вітчизняних вчених, серед яких Е. Лібанова, О. Грیشнова, А. Колот, О. Новікова, В. Антонюк, В. Герасимчук, М. Хвесик, В. Петюх, Л. Шаульська, Л. Лісогор та ін. [1-7], висвітлюються питання оцінки трудового потенціалу й досліджується вплив соціального та трудового чинників на економічний розвиток регіонів. На сьогодні фахівцями ІЕП НАН України розроблено й апробовано структурні моделі формування соціального потенціалу сталого розвитку [2], науково-методичне забезпечення оцінки соціального потенціалу на етапах формування та реалізації. Водночас у структурі соціального потенціалу відсутні складові трудового потенціалу, не розглядається зв'язок соціального потенціалу із забезпеченням економічного зростання на засадах сталого розвитку, що є однією з найважливіших умов впровадження в Україні стратегії сталого розвитку, яка визначає цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інклюзивного економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 р. У роботах [4-5] досліджується розвиток трудового потенціалу без урахування складових соціального потенціалу. Потреба у розгляді соціального та трудового потенціалів як чинників економічного зростання, визначенні закономірностей їх зміни обумовила актуальність даного дослідження.

МЕТА РОБОТИ полягає у виявленні основних закономірностей зміни рівнів трудового та соціального потенціалів та систематизації чинників їх зміни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичні підходи до визначення впливу соціальних та трудових чинників на економічний розвиток на засадах сталого розвитку базуються на розробці моделі оцінок сформованих рівнів соціального і трудового потенціалів та виміру їх впливу на зміну показників економічного зростання [7]. Для теоретичного узагальнення та формулювання висновків використано абстрактно-логічний метод, для визначення закономірностей зміни рівнів трудового та соціального потенціалу – економіко-статистичний та порівняль-

ний, для презентації результатів дослідження – графічний та табличний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виходячи з мети дослідження, за базу нормування були обрані цільові значення окремих індикаторів, які визначені Цілями сталого розвитку та проектом стратегії Сталого розвитку України до 2030 р. Основні закономірності зміни рівнів трудового та соціального потенціалів пропонується в роботі дослідити за допомогою інтегрального показника соціального та трудового потенціалів (I_{cnn}), який розрахований на підґрунті багатовимірної середньої арифметичної [7] за умови рівнозначності внутрішніх складових (наведені у табл. 1). Інформаційний простір, в межах якого визначались досягнуті рівні соціального та трудового потенціалів, сформовано на підґрунті множини індикаторів та показників виміру визначених складових потенціалів за 2007-2017 рр., що забезпечує умови їх розвитку та можливості активізації як чинників економічного зростання. До них належать статистичні показники за офіційними даними державних органів статистики та соціологічні показники за результатами соціологічного моніторингу [8-9]. Розраховані значення рівнів інтегрального показника (I_{cnn}) та відповідних субіндексів (I_k) свідчать, що основні закономірності їх зміни відповідають в цілому тенденціям зміни макроекономічних показників, які склалися протягом останнього десятиріччя (рис. 1).

Визначені за методами пропорційного розподілу [10] оцінки ступеня впливу кожної складової на відносну зміну інтегрального показника (табл. 1) свідчать, що в цілому за 2007-2017 рр. основні чинники зростання рівнів розвитку соціального та трудового потенціалів були пов'язані саме з тими складовими, які мали позитивні тенденції.

За рахунок суттєвого зниження рівнів соціальних ризиків та соціального виключення приріст рівня розвитку соціального та трудового потенціалів складає близько 7,0 %, позитивні зрушення за демографічною складовою та санітарним станом і здоров'ям населення супроводжуються збільшенням рівнів потенціалу, відповідно, на 1,8 % та 2,27 %, а зростання рівнів матеріальної забезпеченості населення обумовлює приріст рівня інтегрального показника на 2,0 %.

Найбільш вагомі втрати розвитку соціального та трудового потенціалів пов'язані з падінням рівня субіндексу з оцінки освіти, культури та інформаційно-комунікативних послуг. За останні десять років ці втрати складають близько 6,2 %. На 7,1 % втрати рівня соціального та трудового потенціалів пов'язані з соціальною інфраструктурою, 1,6 % падіння рівнів інтегрального показника обумовлено зниженням рівня соціальної згуртованості та єдності. Соціально-трудова сфера в цілому на 0,62 % гальмує можливості розвитку соціального та трудового потенціалів, за цих обставин в основному за рахунок суттєвого погіршення ситуації за підсистемою «Зайнятість» на 1,53 %.

Рис. 1. Динаміка зміни інтегрального показника соціального та трудового потенціалів (I_{cmn}) за 2007-2017 рр.

Таблиця 1

Оцінка впливу внутрішніх складових на відносну зміну інтегрального показника соціального та трудового потенціалів

Внутрішні складові I_{cmn}	I_k	Вплив на зміну інтегрального показника, %			
		2017/2007	2017/2013	2013/2007	2017/2016
- демографічна	I_1	1,8	-3,44	5,69	-0,34
- здоров'я та санітарний стан населення	I_2	2,27	-1,35	3,79	-0,291
- матеріальна забезпеченість, бідність	I_3	2,04	-1,994	4,3	0,777
- соціально-трудова сфера, в тому числі:	I_4	-0,62	-1,96	1,63	0
зайнятість;	$I_{4.1}$	-1,53	-0,161	-1,35	0,922
соціально-трудові відносини;	$I_{4.2}$	1,35	-2,52	4,2	-0,024
- освіта, культура, інформаційно-комунікативні послуги	I_5	-6,2	-3,546	-2,15	1,58
- соціальна згуртованість та єдність	I_6	-1,58	2,337	-4,23	1,747
- соціальні ризики та соціальні виключення	I_7	6,94	1,39	5,35	-0,582
- соціальна інфраструктура	I_8	-7,06	-4,61	-1,8	-0,146
Темпи зміни інтегрального показника соціального та трудового потенціалів	I_{cmn}	-2,0	-13,9	13,8	3,7

До початку 2014 р., тобто за 2007-2013 рр., мало місце суттєве зростання рівнів соціального та трудового потенціалів, – темп приросту склав 14,0 %, а основні чинники забезпечення такого росту пов'язані з демографічною складовою (5,69 %), зниженням рівнів соціальних ризиків та соціального виключення (5,35 %), покращенням матеріального забезпечення населення (4,3 %), здоров'я та соціального стану (3,79 %) і ситуації в структурі соціально-трудових відносин (4,2 %). Одночасно гальмуючі чинники за цей період склалися за складовими: «Освіта, культура, інформаційно-комунікативні послуги» (-2,15%), «Соціальна згуртованість і єдність» (-4,23%) та на ринку праці (-1,35 %).

За 2013-2017 рр. в цілому падіння рівня розвитку потенціалів складає 13,9 %, водночас у шести з во-

сьми внутрішніх складових сформувалися негативні тенденції, які не тільки загальмували можливості розвитку соціально-трудового потенціалу, а й «відкинули» його рівень на десятиліття. Практично за останні чотири роки періоду дослідження падіння рівня розвитку соціального та трудового потенціалів повністю нівелювало ті позитивні зрушення, які склалися у країні з 2007 р. по 2014-й р. у сфері формування та розвитку соціального та трудового потенціалів.

За рахунок дезінтеграції безпосередньо субіндексів визначені роль та значення окремих індикаторів у забезпеченні зростання (або гальмування) як відповідних субіндексів, так і інтегрального показника оцінки рівнів соціального та трудового потенціалів в цілому (табл. 2).

Таблиця 2

Систематизація чинників гальмування розвитку соціального та трудового потенціалів за окремими внутрішніми складовими

Внутрішні складові соціального та трудового потенціалів	Основні чинники гальмування за періоди, роки			
	2007-2017	2013-2017	2007-2013	2016-2017
1	2	3	4	5
1. Демографічна	- постаріння населення; - падіння притоку населення	- постаріння населення; - зменшення нетто-коефіцієнту відтворення населення; - падіння притоку населення; - зниження коефіцієнту природного приросту населення	- постаріння населення	- постаріння населення; - зменшення нетто-коефіцієнту відтворення населення; - зниження коефіцієнту природного приросту населення
2. Здоров'я, санітарний стан населення	- зростання рівня інвалідності серед населення, в тому числі серед дітей віком 0-17 років; - падіння життєвого потенціалу населення, в тому числі чоловіків та жінок; - падіння трудового потенціалу всього населення, в тому числі чоловіків та жінок.	- зростання рівня інвалідності серед населення, в тому числі серед дітей віком 0-17 років; - падіння життєвого потенціалу населення, в тому числі чоловіків та жінок; - падіння трудового потенціалу всього населення, в тому числі чоловіків та жінок.	- зростання рівня інвалідності серед населення, в тому числі серед дітей віком 0-17 років; - падіння трудового потенціалу для жінок.	- зростання рівня інвалідності серед населення, в тому числі серед дітей віком 0-17 років; - падіння життєвого потенціалу населення, в тому числі чоловіків та жінок.
3. Матеріальна забезпеченість	- падіння частки доходів домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості; - збільшення витрат домогосподарств на житлові і комунальні послуги; - зменшення частки витрат домогосподарств на неспоживчі товари	- зниження середньодушових еквівалентних загальних доходів, за ПКС в дол. США (за ринковим курсом ВБ 2011 р.); - збільшення частки бідного населення за критерієм депривації; - зростання розшарування населення за співвідношенням середньомісячних доходів 10 % найбагатших та 10 % найбідніших; - падіння частки доходів домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості; - збільшення витрат в структурі середньомісячних витрат домогосподарств на житлові і комунальні послуги; - зменшення частки витрат домогосподарств на неспоживчі товари	- збільшення частки бідного населення за критерієм депривації; - зниження частки доходів домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості; - зменшення частки витрат домогосподарств на неспоживчі товари в структурі сукупних витрат домогосподарств	- збільшення питомої ваги населення, доходи яких менші 75 % медіанного значення; - зростання розшарування населення за децильним коефіцієнтом фондів за грошовими доходами та за співвідношенням середньомісячних доходів 10 % найбагатших та 10 % найбідніших; - зростання витрат на житлові і комунальні послуги в структурі сукупних витрат домогосподарств
4. Соціально-трудова сфера, в тому числі: 4.1. Зайнятість	- зниження рівня економічної активності та зайнятості; - збільшення навантаження на одне робоче місце професіоналів, фахівців та технічних спеціалістів; - зменшення зайнятих на малих підприємствах та	- зниження рівня економічної активності та зайнятості; - збільшення навантаження на одне робоче місце професіоналів, фахівців та технічних спеціалістів; - зменшення зайнятих на малих підприємствах та	- зменшення рівня зайнятості населення; - збільшення навантаження на одне робоче місце професіоналів, фахівців та технічних спеціалістів; - зростання неповної зайнятості; - зменшення зайнятих на малих підприємствах та	- збільшення частки штатних працівників, що працюють в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
	<p>фізичних осіб-підприємців;</p> <ul style="list-style-type: none"> - збільшення зайнятості в неформальному секторі; - збільшення частки штатних працівників, що працюють в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам; - зростання питомої ваги респондентів, які вважають, що важко знайти будь-яку роботу. 	<p>фізичних осіб-підприємців;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зростання тяжкості виробничого травматизму; - зростання частки штатних працівників, яким нарахована зарплата в межах її мінімального значення 	<p>фізичних осіб – підприємців;</p> <ul style="list-style-type: none"> - збільшення зайнятості в неформальному секторі; - збільшення тяжкості виробничого травматизму; - збільшення частки штатних працівників, що працюють в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам; - зростання питомої ваги респондентів, які вважають, що важко знайти будь-яку роботу. 	
4.2. Соціально-трудова відносина	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення середньої заробітної плати, в дол. США (за ринковим курсом НБУ); - скорочення чисельності докторів та кандидатів наук в економіці; - зменшення частки осіб, які підвищили кваліфікацію та навчено новим професіям; - зменшення частки осіб у віці 14-35 років, які мають професійно-технічну освіту; - зменшення співвідношення темпів росту продуктивності праці та реальної заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення середньої заробітної плати, в дол. США (за ринковим курсом НБУ); - скорочення чисельності докторів та кандидатів наук в економіці; - зменшення частки зайнятих, що мають вищу освіту, докторів та кандидатів наук в економіці; - зменшення частки осіб у віці 14-35 років, які мають професійно-технічну освіту 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення частки осіб, які підвищили кваліфікацію та навчено новим професіям; - зменшення частки осіб у віці 14-35 років, які мають професійно-технічну освіту; - зменшення співвідношення темпів росту продуктивності праці та реальної заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження частки зайнятих, які мають вищу освіту та питомої ваги осіб, які в віці 14-35 років мають повну вищу освіту та професійно-технічну освіту; - зменшення співвідношення темпів росту продуктивності праці та реальної заробітної плати
5. Освіта, культура, інформаційно-комунікативні послуги	<ul style="list-style-type: none"> - зниження чисельності учнів та студентів (в розрахунку на 10 тис. населення) у всіх типах навчальних закладів та зменшення чисельності аспірантів і докторантів; - зменшення частки дітей, що навчаються серед дітей віком 0-17 років та серед всього населення; - зниження загальних витрат на освіту, в % до ВВП, в структурі загальних витрат домогосподарств та в розрахунку на одного учня / студента в дол. вимірі; - зменшення інтенсивності відвідування культурних закладів; - зменшення кількості дітей, які займаються в ДСШ 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження чисельності учнів і студентів у професійно-технічних закладах та у ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації, а також аспірантів та докторантів; - зменшення частки дітей, що навчаються серед дітей віком 0-17 років та серед всього населення; - зменшення загальних витрат на одного учня/студента (в дол. США); - зменшення інтенсивності відвідування культурних закладів; - зменшення інтенсивності осіб, які займаються спортом 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження чисельності учнів та студентів (в розрахунку на 10 тис. населення) у всіх типах навчальних закладів та зменшення чисельності аспірантів і студентів; - зменшення частки дітей, що навчаються серед дітей віком 0-17 років; - зниження загальних витрат на освіту в структурі загальних витрат домогосподарств; - зменшення кількості дітей, які займаються в ДСШ 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження частки учнів та студентів, які навчаються у професійно-технічних закладах та у ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації, а також аспірантів і студентів; - зменшення частки дітей, що навчаються серед дітей віком 0-17 років та серед всього населення;

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
6. Соціальна згуртованість та єдність	<ul style="list-style-type: none"> - зниження індексу соціального самопочуття; - підвищення індексу дестабілізаційного протестного потенціалу населення; - падіння рівня довіри; - збільшення міграційних настроїв; - збільшення рівня політичної апатії; - збільшення частки респондентів, які оцінюють політичний стан як напружений та навіть критичний; - зростання частки респондентів, які визнають, що не можуть вільно висловлювати думки. 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення частки респондентів, які відмічають, що нікому не довіряти - найнебезпечніше; - зростання рівня політичної апатії та частки тих, які відзначають, що не можуть вільно висловлювати свої думки; - збільшення частки респондентів, які оцінюють політичний стан як напружений та навіть критичний 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження індексу соціального самопочуття; - зростання індексу дестабілізаційного протестного потенціалу населення; - збільшення міграційних настроїв; - зростання рівня політичної апатії та падіння рівня громадянської активності; - збільшення частки респондентів, які визнають, що не можуть вільно висловлювати думки; - падіння рівнів задоволеності своїм становищем та життям у своєму населеному пункті; - збільшення частки респондентів, які не розуміють, яких законів слід дотримуватися 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження індексу соціального самопочуття; - зростання рівня недовіри у суспільстві; - посилення міграційних настроїв; - зростання рівня політичної апатії та падіння рівня громадянської активності
7. Соціальні ризики, соціальне виключення	<ul style="list-style-type: none"> - зростання інтенсивності правопорушень; - зниження співвідношення середнього розміру пенсій і прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення питомої ваги витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення в структурі видатків Загального бюджету; - зниження співвідношення середнього розміру пенсій і прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання інтенсивності правопорушень; - зниження співвідношення середнього розміру пенсій і прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення рівня засудженості осіб, які скоїли правопорушення; - збільшення рівня злочинності серед неповнолітніх; - зменшення питомої ваги витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення в структурі видатків Загального бюджету та по відношенню до ВВП; - зниження співвідношення середнього розміру пенсій та середньої заробітної плати
8. Соціальна інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня забезпеченості всіма видами освітніх закладів; - зниження рівня забезпеченості медичними кадрами та лікарняними ліжками; - зменшення пасажирообороту; - прискорення темпів зниження обсягів пасажирообороту 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня забезпеченості всіма видами освітніх закладів; - зниження рівня забезпеченості медичними кадрами та лікарняними ліжками; - падіння ємності амбулаторно-поліклінічних закладів; - зниження рівня забезпеченості житлом; - зменшення пасажирообороту; - прискорення темпів зниження обсягів пасажирообороту 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня забезпеченості всіма видами освітніх закладів; - зниження рівня забезпеченості медичними кадрами та лікарняними ліжками; - зменшення пасажирообороту; - прискорення темпів зниження обсягів пасажирообороту 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження рівня забезпеченості загальноосвітніми школами та професійно-технічними закладами; - зниження рівня забезпеченості середнім медичним персоналом та лікарняними ліжками

ВИСНОВКИ

Основні закономірності зміни рівня соціального та трудового потенціалів в цілому за весь період дослідження відповідають тенденціям зміни макроекономічних показників економічного розвитку, а саме зростання до початку всесвітньої фінансової кризи (2007-2008 рр.) та в період відновлення економічного зростання після виходу з неї (2011-2013 рр.), та суттєве падіння з середини 2014 р. та дотепер.

Досягнутий рівень соціального та трудового потенціалів за період 2007-2017 рр. змінювався в межах від 0,552 (2013 р.) до 0,458 (2016 р.) та 0,475 (2017 р.), – а в цілому за 11 років його зниження складає 2,0 %. Виходячи з теоретично можливих меж його зміни, – від 0 до 1, у країні склався досить помірний рівень розвитку потенціалів, до того ж станом на 2017 р. країна відкинута на десятиріччя назад в забезпеченні умов формування та розвитку соціального та трудового потенціалів.

Позитивні зрушення у забезпеченні умов формування та розвитку соціального та трудового потенціалів склалися за підсистемою «Соціальні ризики та соціальне виключення», за демографічною складовою та за рівнем матеріальної забезпеченості, а також за складовими підсистемами «Здоров'я та санітарний стан населення». Дестимулюючими підсистемами, за якими склалися основні чинники гальмування розвитку соціального та трудового потенціалу, виступають підсистеми «Освіта, культура та інформаційно-комунікативні послуги», «Соціальна інфраструктура», «Соціально-трудова сфера» і «Соціальна єдність та згуртованість». Отримані результати дослідження будуть використані у подальшому для визначення системи заходів за кожною підсистемою, спрямовані на мінімізацію дестимулюючого та підсилення стимулюючого впливу чинників розвитку соціального та трудового потенціалів.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу: національна доповідь / за ред.: Е.М. Лібанова, М.А. Хвесик. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с.
2. Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання: монографія / О.І. Амоша та ін. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2014. 478 с.
3. Магдич А.С. Вплив соціальних факторів на економічне зростання: вітчизняний аспект. Економічний нобелівський вісник. 2015. № 1 (8). С. 68-78.
4. Соколов А.В. Трудові ресурси як чинник впливу на стійкий соціально-економічний розвиток. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2015 р. № 5 (86). С. 10-14.
5. Амоша О.І., Шамілева Л.Л. Розвиток трудового потенціалу промисловості на засадах соціальної відповідальності: концептуальне та науково-методичне забезпечення. Вісник економічної науки України. 2016. № 2. С. 3-8.
6. Луценко Я.В., Кримова М.О. Соціальний потенціал регіонів України: оцінка та можливості розвитку. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1306/1333> (дата звернення: 02.07.2019)
7. Шамілева Л.Л., Хандій О.О. Резерви розвитку соціального і та трудового потенціалу України. Економіка України. 2019. № 4. С. 58-71.
8. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 3(17) / за ред. В.М. Ворона, М.О. Шульга. Київ: Інститут соціології НАН України, 2016. 550 с.
9. Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. Київ: Інститут соціології НАН України, 2012. 660 с.
10. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Минск: ООО «Новое знание», 2000. 688 с.

References

1. Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions: vectors of real progress: national report / ed. E.M. Libanova, M.A. Khvesyk. Kyiv: DU IEPPS NAS of Ukraine, 2017. 864 p. (in Ukrainian)
2. Social Potential for Sustainable Development: Innovative Mechanisms for Formation and Use: monograph / O.I. Amosha et al. Donetsk: Institute of Industrial Economics, NAS of Ukraine, 2014. 478 p. (in Ukrainian)
3. Mahdich A.S. The Influence of Social Factors on Economic Growth: The National Aspect. Economic Nobel Bulletin. 2015. № 1 (8), pp. 68-78. (in Ukrainian)
4. Sokolov A.V. Labor resources as a factor of influence on sustainable socio-economic development. State and regions. Series: Economics and Business. 2015. № 5 (86). pp. 10-14. (in Ukrainian)
5. Amosha O.I., Shamileva L.L. Development of labor potential of industry on the basis of social responsibility: conceptual and scientific-methodical support. Bulletin of Economic Science of Ukraine. 2016. № 2. pp. 3-8. (in Ukrainian)
6. Lutsenko Ya.V., Krymova M.O. Social potential of the regions of Ukraine: assessment and development opportunities. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1306/1333> (in Ukrainian)
7. Shamileva L.L., Khandii O.O. Reserves of development of social and labor potential of Ukraine. Economics of Ukraine. 2019. № 4. pp. 58-71. (in Ukrainian)
8. Ukrainian society: monitoring social change. Issue 3 (17) / ed. V.M. Vorona, M.O. Shulha. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2016. 550 p. (in Ukrainian)
9. Ukrainian Society 1992-2012. Status and dynamics of changes. Sociological monitoring. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2012. 660 p. (in Ukrainian)
10. Saviitskaya G.V. Analysis of the economic activity of the enterprise. Minsk: ООО «Novoe znanie», 2000. 688 p. (in Russian)